

Skriv, skriv, skriv – undervisning i skriftlig fremstilling i DSA på HF

Af Anders Daugaard, lektor i dansk, engelsk og DSA på Frederiksberg VUC og STX

At skrive præcist, sammenhængende og korrekt er den store udfordring i danskfaget – ikke mindst for tosprogede kursister. Her følger et konkret bud på, hvordan der kan undervises i skriftlig fremstilling i dansk som andetsprog på HF fra begynderniveau til eksamen på A-niveau, med masser af eksempler på aktiviteter, opgaver og redskaber.

Det er afgørende, at det skriftlige arbejde ikke bare foregår derhjemme og i forbindelse afleveringsopgaver. Heldigvis er det let at inkorporere den skriftlige dimension i de fleste af de aktiviteter, der foregår i klasselokalet – også når det primære fokus er et andet end skriftlige færdigheder.

Når der arbejdes med tekstanalyse på et hold, kan den klassiske opgavetype *Spørgsmål til en tekst*, fx justeres på følgende måde, så skriftligheden også øves:

1. I små grupper får kursisterne til opgave at besvare et par spørgsmål til teksten på tavlen (eller i et fælles e-dokument) i hele sætninger.
2. De grupper, der bliver hurtigt færdige, arbejder med resten af spørgsmålene – uden at skrive disse svar på tavlen.
3. Hver gruppe præsenterer de svar, de har skrevet på tavlen, ved at læse dem op og evt. uddybe med eksempler m.m.
4. Efter hver præsentation tjekker og kommenterer hele klassen og læreren sammen sproget i det skriftlige svar.

Hvis man i denne sammenhæng vil arbejde mere målrettet med syntaks og sætningskonstruktioner, kan man bede eleverne starte deres svar på en særlig måde, fx med en af følgende formuleringer:

- *Ifølge skribenten...*
- *Selvom der bruges en jeg-fortæller, ...*
- *Når der klippes fra en scene til en anden,...*

Man kan også stille skarpt på ordforrådet ved at kræve, at et bestemt (før-fagligt) ord eller udtryk skal indgå i svaret, fx

- *at foregå*
- *at indvende*
- *et dilemma*
- *at give et indtryk af*

Uanset hvad der arbejdes med i klassen, kan en skriftlig dimension altid indgå i form af logskrivning. Én model herfor kunne være, at kursister på skift skal tage noter til holdets logbog om dagens undervisning. Umiddelbart efter timen skriver kursisten så på baggrund af noterne en kort prosatekst i en skabelon med følgende afsnits-indledere:

- *I dag har vi arbejdet med...*
- *Vi har lært om/at...*
- *Hjemmearbejdet til... er at...*

Teksten sendes til sidst til læreren, som efter evt. justering lægger den på holdets e-plattform, og krydser kursisten af for at have afleveret sin besvarelse af den månedlige logbogsopgave, alle skal lave.

Øvelser i sproglig bevidsthed

Traditionel grammatikundervisning, hvor de forskellige ordklasser og sætningstyper gennemgås en efter en med fokus på særlige udfordringer, kritiseres ofte for at have en ret lille overførselseffekt. Kursisterne lærer nok at mestre de grammatiske regler under den konkrete grammatiksekvens, men har svært ved at aktivere denne viden, når de ellers skriver. Ikke desto mindre giver denne form for undervisning et overblik over grammatikken og termer til at beskrive den og dermed et fundament og en referenceramme, som man i den øvrige undervisning kan trække på igen og igen.

Der findes et væld af glimrende danskgrammatikker mere eller mindre målrettet personer med et andet modersmål. Følgende er et udpluk af dem, der udmærker sig ved at være overskuelige og udstyret med gode øvelser (enten i samme bog eller i tilknyttede hæfter) – opstillet med stigende sværhedsgrad:

- Povl Terkelsen: *Dansk mini-grammatik for udlændinge*, Sprogcentret, 1998
- Ann Kledal & Barbara Fischer-Hansen: *Basisgrammatikken*, Alfabeta Forlag, 2003
- Zsuzsanna Bjørn Andersen og Birgit Lohse: *Dansk minimalgrammatik*, Systime, 2008

Det er oplagt også at gøre brug af de mange interaktive, selvrettende sprogøvelser, der findes på internettet. Af dem, der er gratis og ikke kræver et medlemskab e.l., kan fx nævnes:

- Sproget.dk (under fanen *Leg og lær*)
- Omatskrive.dk (under *Øvelser*)
- Kongevej.dk (under *Menu til PC-brugere*)
- Dansk.tjek.net (under *Opgave-liste*)

Men hvordan modvirker man så, at elevernes sprogbevidsthed isoleres til grammatikundervisningen? Hvordan bidrager man til, at fokuset på regler og retskrivning aldrig er langt væk?

Et første, indlysende skridt er, at grammatikundervisningen foregår løbende igennem hele kurset – som tilbagevendende indslag – og ikke samles i et forløb, der afvikles over nogle uger og så forlades igen. Et andet skridt er altid at forsøge at indflette en smule grammatik i det daglige arbejde med andre fagområder, bl.a. tekstanalyse. Til det formål kan man let lave egne små ad hoc-øvelser, der passer lige til det materiale, man arbejder med, og det grammatiske fokuspunkt, holdet i øjeblikket har.

Hvis man fx arbejder med analyse og fortolkning af Karen Blixens novelle ”De blå øjne”, kan man slutte af med en observationsøvelse som denne, der stiller skarpt på en velkendt udfordring – brugen af infinitiv:

Verber i Blixens *De blå øjne*:

- Hvor bruges der infinitiv nedenfor?
- *Vi somænd, vi har et stort hjerte, ligesom vi har en stor næve. Det kan meget godt rumme mere end én. Ja, det kan rumme alle piger i verden på én gang [...] Men du ved da også, at når jeg vil have et kys, så kommer jeg tilbage til Helsingør; og sig mig nu, mens vi taler om det, kan du lide at blive kysset?*
- Hvorfor bruges der infinitiv de forskellige steder?

På samme måde kan man i arbejdet med Niels Ebdrops artikel ”Kærligheden er blevet romantisk” fra Videnskab.dk, et kort øjeblik fravige det kulturhistoriske fokus og i stedet tage fat på sproget med en observationsøvelse som denne:

Adjektiver i *Kærligheden er blevet romantisk*:

- Hvilken ordklasse tilhører de markerede ord?
- *Den romantiske kærlighed opstod især blandt borgerskabet. Det skete i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet, da samfundet blev demokratiseret og mere frit.*

Kunstnere, forfattere og intellektuelle afspejlede de nye forhold i deres virke, og fra slutningen af 1700-tallet begyndte de at beskrive kærligheden på en ny måde.

- Forklar de markerede ords endelser, dvs. hvorfor de har -e, -t eller ingen endelse.

En sproglig observationsøvelse kunne også tilføjes det ellers litteraturhistoriske arbejde med indledningspassagen i Georg Brandes' berømte foredragsrække:

Forbinderord i Brandes' *Hovedstrømninger i det 19. århundredes litteratur*.

- Understreg alle de ord, der bruges til at binde sætningerne sammen:
- *Det, at en litteratur i vore dage lever, viser sig i, at den sætter problemer under debat. Således sætter f.eks. George Sand ægteskabet under debat, Voltaire, Byron og Feuerbach religionen, [...] Dumas forholdet mellem de to køn og Emile Augier samfundsforholdene. At en litteratur intet sætter under debat, er det samme som, at den er i færd med at tabe al betydning. [...] Det bliver ikke mere et sådant folk, som styrer udvikling og fremskridt.*
- Hvilken ordklasse tilhører hvert ord, du har understreget?

Lige netop forbinderord, dvs. adverbier og konjunktioner o.l., der bruges til at skabe sammenhæng og struktur i tekster, er vigtige at inddrage i arbejdet med sproget – ikke mindst fordi man dermed for en gangs skyld bevæger sig væk fra det enkelte ord eller sætningen og kigger på større sammenhænge i en tekst. De færreste grammatikker behandler forbinderordene særskilt, og det kan derfor være nødvendigt selv at lave små oversigter til kursisterne – som fx denne:

Forbinderord – et udvalg:

Funktion:	Ord:
Rækkefølge	<i>for det første, for det andet, først og fremmest, dernæst, endelig</i>
Tilføjelse	<i>desuden, derudover, i øvrigt</i>
Begrundelse	<i>for, fordi, da</i>
Konsekvens	<i>derfor, dermed, således, så</i>
Diskussion	<i>imidlertid, dog, på den anden side, alligevel, til gengæld, derimod, tværtimod, men, selvom, hvorimod</i>
Eksempel	<i>for eksempel, eksempelvis</i>
Konklusion	<i>kort sagt, alt i alt, med andre ord</i>

Sort: skaber inversion, hvis de står først.

Blå: starter normal hovedsætning.

Rød: starter ledsætning.

Hvis vi bliver et øjeblik ved forbinderordene, kan de øves i praksis med en opgave som følgende:

Brug forbinderord:

- Indsæt følgende forbinderord i teksten nedenfor for at skabe bedre sammenhæng og skriv den igen: *men, dermed, desuden, for det første, fx, derfor, også, for det andet, imidlertid.*
- *Bilisme bør begrænses. Biler bidrager betydeligt til CO2 i atmosfæren og global opvarmning. Bilulykker resulterer hvert år i mange dødsfald og tilskadekomne. Biler er skyld i sundhedsskadelig partikelforurening. Man kan nævne de støjgener, biltrafikken skaber for mange mennesker. Ikke alle biler skal væk. Vi har brug for ambulancer, brand- og politibiler. Privatbilismen er ikke nødvendig. Den kan og skal vi reducere.*
- Sådan kan du starte: *Bilisme bør begrænse. For det første bidrager...*

Forbinderord kan også blot indgå som et lille ekstrakrav til en genreopgave – som her:

Læserbrev med forbinderord:

- Skriv et læserbrev, hvor du argumenterer for en sag, du brænder for (fx flere cykelstier, mere politi på gaden, højere SU eller forbud mod tatovering).
- Dit læserbrev skal indeholde mindst fem af følgende forbinderord: *for det første, for det andet, desuden, for eksempel, imidlertid, til gengæld, kort sagt, alt i alt.*

Hvis vi vender tilbage til, hvordan man kan indflette grammatikundervisningen i det daglige arbejde med tekstanalyse o.l., kan man også kombinere observationsøvelserne med opgaver, hvor eleverne skal lave om på en tekst. I forbindelse med arbejdet med Helle Helles novelle ”Venlige fremmede, kan man fx give sit hold en opgave som denne:

Tempus i *Venlige fremmede*:

- Find alle verber i datid nedenfor og sæt dem i nutid (fx *ventede* → *venter*).
- *Det var altid om lørdagen, hun blev vred. [...] Det begyndte allerede før morgenmaden, for eksempel hvis tandpastatuben var helt klistret, eller når hun dækkede bord og så, at osten var skåret skævt eller pakket forkert ind. [...] Hun havde behersket sig ved morgenmaden, selv da kaffen skvulpede over, og der ikke var mere køkkenrulle. Hun havde skrevet en huskeseddel, imens hun tyggede. Han havde læst den og tilføjet: Lakrids, avis og noget lækkert til frokost. Heldigvis havde han ikke ytret ønske om at køre med op i byen. Det gav hende mulighed for at slå et smut ind i tøjforretningen og se på en efterårsjakke og måske en ny kjole.*
- Find så alle verber i førdatid og sæt dem i førnutid (fx *havde ventet* → *har ventet* eller *var blevet* → *er blevet*)
- Hvorfor tror du, at forfatteren har valgt at skrive teksten i datid (og førdatid) og ikke nutid (og førnutid)?

Som det fremgår af det sidste spørgsmål, kan en grammatikopgave sagtens bidrage til en bedre analyse og fortolkning af en tekst. Det samme gør sig gældende med den følgende øvelse, hvor kursisterne igen skal lave om på en tekst, nærmere bestemt et digt af Ribbjerg, og reflektere over betydningen af den form, forfatteren har valgt:

Synsvinkel og pronominer i *Livet i badeværelset*:

- Lav synsvinklen om til 3. person, så digtet ikke bliver fortalt *af* sæben, men *om* sæben.
- Dvs. du skal ændre alle pronominer i 1. person til 3. person. NB: Brug ikke *han* eller *hun* om en sæbe, men *den* o.l.
- *Mit univers ser jeg
fra en fordybning i væggen:
Forniklede rør der rejser sig
bøjede, snoede afløb,
hvide hospitalsagtige fliser
og bruserens flueøje
hvorfra den milde forårsregn
trods alt falder.

Jeg vil bruges,
bliver brugt.*

[Resten af digtet er udeladt af pladshensyn.]

- Hvilken effekt har det, at forfatteren har valgt at bruge sæben som fortæller?

Til nogle tekster kan man ligefrem lave opgaver, hvor fortolkningen og det grammatiske perspektiv indgår på lige fod og virkelig beriger hinanden – og hvor den tosprogede kursist kan notere sig, at meget af hendes sproglige viden faktisk kan bruges i det tekstanalytiske arbejde. Her er et eksempel på en sådan opgave til Vita Andersens berømte weekend-digtkreds:

Ordvalg og sætningsbygning i *Fredag, Lørdag, Søndag*:

- Hvad fortæller jegets sprog i digtene nedenfor om hendes oplevelse af weekenden? Undersøg i dén forbindelse:
 - Hvilke ordklasser dominerer (fx i afsnittet *Fredag*)?
 - Er substantiverne for det meste konkrete eller abstrakte – eller en lige blanding?
 - Hvilke semantiske skemaer dominerer?
 - Er ordene overvejende værdiladede – eller neutrale?
 - Er teksten præget af hypotakse eller paratakse?
 - Bruges der mange forbinderord til at koble sætningerne sammen?
 - Er forbinderordene varierede eller ofte de samme?

- ***Fredag***

*Om fredagen henter du mig på jobbet
vi køber lidt lækker mad i Irma
lidt hummerhaler, skinke, franske oste, flute
og en flaske rødvin
vi stiller det hele på en bakke
bærer det ind i stuen
tænder for fjernsynet
og sidder og ser på det
nydende maden og vinen
da vi har spist
er der stadig lidt vin tilbage i flasken
vi drikker det
holder hinanden i hånden
ser fjernsyn
efter den sidste tv-avis
går vi i seng*

[Resten af digtkredsen er udeladt af pladshensyn.]

Hvis man som lærer er i tvivl om, hvordan man lige får det grammatiske perspektiv med i arbejdet med en tekst e.l., kan man altid lave en opgave over læsten *Ret fejlene* – som fx denne øvelse anvendt under arbejdet med Lone Aburas' debutroman:

Syntaks i *Føtexsøen*:

- Ret de tre fejl i ordstillingen i uddraget nedenfor:
- *Da jeg fik den idé, at jeg ville arbejde i Føtex, jeg havde ikke tænkt det ordentligt igennem. Enhver, der har arbejdet ved kassen, er klar over, at det kan være direkte undergravende for selvværdet. Man jo møder folk. Folk man har gået på universitetet med. [...] Og man aldrig når at forklare sig. At det kun er midlertidigt [...] En dag de tropper op foran en, som man sidder der helt forsvarsløs, i velcroslips.*
- Forklar rettelserne. NB: Husk, at der er tre slags ordstilling på dansk:
Hovedsætning: S – V¹ – A...
Ledsætning: konjunktion – S – A – V...
Hovedsætning med inversion: A/O – V¹ – S – A...

Lige netop syntaks er i øvrigt et af de vigtigste områder at arbejde med for at forbedre de tosprogedes skriftlige kompetencer. Forkert ordstilling kan i højere grad end morfologiske fejl forvanske den umiddelbare forståelse af en tekst. Heldigvis er der mange øvelser med dette fokus i de traditionelle grammatikbøger – og efter arbejdet med dem kan man lade kursisterne lave en oversigt som den nedenstående, som de kan finde frem, når de er i gang med en skriftlig opgave:

Syntaks og konkrete ord – lav din egen oversigt:

- Fordél følgende ord i de tre grupper nedenfor: *fordi, her, men, heldigvis, at, måske, i morgen, mens, pludselig, og, derhjemme, hvis, faktisk, selvom, bagefter, når, selvfølgelig, for, desværre, som, da, somme tider, om*
1. Ord der starter en normal hovedsætning (parataktiske konjunktioner):
men, ...
 2. Ord der starter en hovedsætning med inversion (adverbialled):
her, ...
 3. Ord der starter en ledsætning (hypotaktiske konjunktioner):
fordi, ...

Kreative opgaver

Lige så vigtigt som at hjælpe kursisterne til at skrive forståeligt, sammenhængende og korrekt, er det at give dem *lyst* til at skrive og *tro* på at, de kan. Også tosprogede elever skal have erfaringen, at det kan være sjovt at skrive – ikke kun en gevaldig grammatisk udfordring – og at de kan skrive noget, som andre finder interessant. Til det formål kan man bruge ”kreative” skriveøvelser, dvs. opgaver i genrer, der ligger langt fra de traditionelle opgavetyper og tværtimod skal underholde, og hvor fantasi og opfindsomhed er af stor betydning.

Disse opgaver kan bruges løbende over hele kurset, men er især vigtige i begyndelsen. Allererste mødegang kan man fx indflette starten på en portrætartikel som en del af kursisternes læren hinanden at kende. Fortæl dem, at de i par skal interviewe hinanden på skift med henblik på at få så mange oplysninger som muligt noteret ned. Man kan evt. hjælpe dem på vej ved at lade dem tage afsæt i en række stikord (*tidligere skolegang, uddannelsesplaner, brug af dansk i hverdagen, fritidsaktiviteter, familie osv.*). Når interviewene er lavet, kan man tage en kort pause fra skriveriet, i form af en runde, hvor hver kursist mundtligt præsenterer sin interviewperson med højst tre oplysninger – gerne sjove detaljer. Derefter kan man vise holdet nogle eksempler på portrætartikler, gøre opmærksomhed på typiske genretræk (fx en fængende titel, interviewcitater, et fotografi og en særlig vinkling med fokus på den interessante skæbne og ”gode historie”), og så bede dem begynde på deres egen artikel om personen, de har talt med, på baggrund af deres noter. Fortæl også kursisterne, at artiklen – når den efter nogle dages arbejde hjemme og i klassen er færdigskrevet og måske er blevet afleveret en første gang – skal offentliggøres i ”klassens avis” på en fælles online platform e.l. Når det ikke bare er læreren, der er modtageren, bliver det endnu vigtigere at skrive en god tekst. Denne model – at opfordre eleverne til at aflevere den sidste version af en opgave på holdets fælles forum – kan bruges ved alle de kreative øvelser, for mange kursister vil gerne se, hvordan deres klassekammerater griber disse mere frie opgaver an.

De kreative opgaver egner sig ikke bare til at skabe skrivelyst. De kan også bruges som en alternativ og meget konkret tilgang til det faglige stof. Portrætartikelopgaven giver eksempelvis en første indføring i artikelgenren og nyhedskriterier. Når man senere på kurset har arbejdet endnu mere med artikler og nyheder, kan man også repetere stoffet med en kreativ opgave, fx denne, der stiller skarpt på to væsensforskellige nyhedsgenrer: den klassiske nyhedsartikel over for New Journalism-reportagen:

Omskrivning af en artikel:

- Omskriv Morten Sabroes fortællende journalistik i reportagen ”Ildkuglen i fjernsynet” til en traditionel nyhedsartikel.
- Krav:
 - Brug kun ca. 300 ord.
 - Vær neutral og faktuel.
 - Anvend en 3. persons-synsvinkel.
 - Opbyg artiklen efter nyhedstrekanten.
 - Benyt omvendt kronologi.
 - Brug ikke billedsprog eller andre sproglige virkemidler

Et forløb om novellegenren kan ligeledes afrundes og konsolideres med en kreativ opgave – fx denne øvelse, hvor kursisterne selv skal anvende nogle af de greb, de hidtil har analyseret i andres tekster:

Fra film til novelle:

- Lav kortfilmen *Pistol* eller *Mike* fra Filmcentralend.dk om til en novelle.
- Krav:
 - Brug en personbunden 3. persons-fortæller.
 - Skriv primært i nutid.
 - Anvend en scenisk fortællestil.
 - Start med in medias res.
 - Afslut med en åben slutning.

Man kan selvfølgelig give kursisternes fantasi endnu friere tøjler ved ikke at kræve, at deres novelle skal bygges på en anden historie, men den anvendte model har flere fordele: Dels undgår man, at kursisterne ”låner” fra de mange noveller, der findes på internettet og andre steder. Dels hjælper man de elever, som er usikre ved at skulle ”finde på”. Og endelig kan man bruge opgaven som optakt til forløb om filmanalyse eller remediering.

Følgende kreative opgave kan anvendes som en opsamling af et forløb om lyrik og fædrelandssange – og som invitation til de tosprogede til at dele deres unikke erfaringer:

Et digt om nationalitet:

- Skriv et digt (eller en sang) om dit forhold til Danmark (fx sproget, vejret, maden eller mentaliteten) og evt. også om dit forhold til et andet land.
- Krav:
 - Skriv mindst to strofer og 10 vers i alt (evt. i bunden form).
 - Anvend en 1. persons-stemme (et lyrisk jeg).
 - Brug billedsprog: mindst én metafor og én sammenligning.
 - Brug også mindst ét bogstavrim og én anafor.
- Du må gerne citere eller omskrive vers fra andre tekster, vi har arbejdet med i forløbet (som fx Natasha gør i sin sang fra 2007 i forhold til H. C. Andersens *I Danmark er jeg født*).

De kreative opgaver behøver ikke at være så ambitiøse eller omfangsrige som de ovenstående. De kan også bare være et lille, legende indslag, der giver andre perspektiver på en tekst e.l. I forlængelse af analysen og fortolkningen af *De blå øjne* kan man fx bede kursisterne lave denne øvelse, hvor man både skal forholde sig til Blixens budskab og sprog på en meget konkret måde:

Omskrivning af *De blå øjne*

- Omskriv novellens sidste afsnit (dvs. de sidste fire linjer), så dens budskab bliver et andet.
- Du må ikke ændre måden, novellen fortælles på, dvs. brug fortsat:

- en alvidende 3. persons-fortæller
- datid til alt, der ikke er direkte tale

Træning af deldiscipliner

De traditionelle opgavetyper i danskfaget skal naturligvis ikke forsømmes. Det er vigtigt – også af hensyn til eksamen – at kursisterne mestrer følgende deldiscipliner:

- at give et resume
- at redegøre for et aspekt
- at analysere og fortolke
- at argumentere
- at diskutere
- at perspektivere

Når elevernes modersmål ikke er dansk, er det afgørende, at undervisningen i disse discipliner inkluderer stilladsering og ordforråd.

For at hjælpe kursisterne med at formulere argumenter kan man fx give dem en udtryks-oversigt i stil med denne, der også tager hensyn til syntaktiske udfordringer:

Argumenter:

Fra påstand til belæg:

• <i>Jeg mener, at</i>	}	<i>for</i>*
• <i>Jeg synes, at</i>		<i>fordi</i>*
• <i>Min holdning er, at</i>		<i>da</i>*
• <i>Efter min mening</i>		<i>nemlig</i>

Fra belæg til påstand:

•	}	<i>så</i>
•		<i>derfor</i>**
•		<i>altså</i>
•		<i>af den grund</i>**

*) Husk S-A-V **) Husk inversion

Når det drejer sig om at diskutere, kan denne lignende model være behjælpelig:

Diskussion:

• <i>Nogle mener at</i>*	<i>Andre synes at</i>*
• <i>På den ene side</i>	<i>På den anden side</i> **
•	<i>Alligevel</i> **
•	<i>Omvendt</i> **
•	<i>Samtidig</i> **
•	<i>Imidlertid</i> **

*) Husk S-A-V **) Husk inversion

Nogle gange kan elevernes diskussioner forekomme uden pointe eller afrunding. For at modvirke det kan en alternativ diskussions-struktur introduceres:

Diskussion:

1. Påstand:
Jeg mener, at.....
2. Belæg:

For.....

3. Gendrivelse:

Nogle vil måske indvende, at.....

Men jeg holder alligevel fast i min påstand, for.....

Når det kommer til analyse og fortolkning, er det straks sværere at opstille overskuelige modeller med forslag til formuleringer. Men hvordan hjælper man så kursisterne med at få den komplekse proces ned på papiret? En vej kunne være at udforme den første lidt længere analyserende opgave som en halv snes spørgsmål til en tekst, som holdet allerede har arbejdet med i klassen (fx en kort novelle). Spørgsmålene må gerne være ret specifikke, fx i stil med disse:

- Hvad hedder teksten, hvem har skrevet den, og hvornår er den fra?
- Hvad handler teksten om – kort fortalt?
- Hvordan kan man karakterisere hver af de to hovedpersoner og deres indbyrdes forhold? Kom både ind på, hvad vi direkte får at vide, og hvad der står mellem linjerne. Brug mindst ét citat.
- Hvilken slags fortæller bruges? En upålidelig jeg-fortæller, en personbunden 3. persons-fortæller eller...?
- Hvad betyder denne synsvinkel for, hvad vi får at vide og ikke får at vide, og hvem vi har får sympati for? Brug mindst ét citat.
- Hvordan er teksten opbygget? Kom ind på, hvilke afsnit den kan opdeles i, og brug evt. udtryk som *in medias res*, *kronologisk*, *flashback* og *åben/lukket slutning*. Brug mindst ét citat.
- Hvad er tekstens tema? Hvilket indtryk giver teksten af dette tema? Brug mindst ét citat.
- Har teksten et klart budskab? I så fald hvilket?

Kursisternes opgave er nu at formulere deres svar som *én sammenhængende* tekst. I og med at spørgsmålene er så styrende, og at svarene allerede kendes fra undervisningen, kan eleverne netop helt og holdent koncentrere sig om formuleringen, at få sætningerne til at hænge sammen og at indflette citater.

Man kan sagtens gå mere ned i detaljen og arbejde yderligere med bestemte aspekter af elevernes skriftlige analyser – bl.a. brugen af citater. Her kan man fx præsentere de mest basale tommelfingerregler på denne måde:

Brug af citater:

Antal:

- Brug normalt højst tre citater pr. side (medmindre citatet blot består af 1-5 ord).
- Brug kun citater som dokumentation af det, der kan være lidt svært at se (brug fx *ikke* et citat til at vise, at teksten har en jeg-fortæller).

Formulering (sandwichmodellen – med to stykker pakket omkring kernen):

- Skriv først en præsentation af citatet, der både hænger sammen med den foregående sætning og kort fortæller, hvad citatet viser (*Hovedpersonen er dybt konfliktsky. Det kan man se i fx følgende citat: ...*).
- Indsæt derefter citatet med enten citationstegn eller kursiv – og korrekt afskrevet fra teksten.
- Forklar til sidst, *hvordan* citatet viser, hvad du har skrevet, det viser (*Som vi kan, har hovedpersonen problemer med at...*).

Større opgaver

Kursisterne skal selvfølgelig også øves i at skrive større opgaver, nærmere bestemt prøvegenrerne ved skriftlig eksamen. Uanset om der er tale om DSA B eller A, er det afgørende, at kursisterne ved, at de skal skrive en *artikel* om et *emne*, at en *tekst* skal behandles *fagligt* i lyset af emnet, og at artiklen skal have en *indledning* og en *afslutning*.

Eleverne vil nok ofte opfatte disse opgaver som en stor udfordring – ikke mindst pga. omfanget (mindst 800 ord på B-niveau, mindst 1000 på A). For at lette deres arbejde kan man vælge opgaver – eller selv udforme nogle – med tekster og emner, som kursisterne allerede kender fra undervisningen. Desuden bør man starte skriveprocessen i klassen, bl.a. med brainstorming, pararbejde og første udkast. Man kan også udlevere anonymiserede kursistbesvarelser af andre opgaver og tale med holdet om, hvad der fungerer godt og mindre godt – hvis man da ikke nøjes med at uddele eksemplariske besvarelser, der kan tjene som en model for de mere usikre elever. Endelig kan også i denne sammenhæng gøre brug af stilladsering, dvs. komme med forslag til, hvordan hvert hovedafsnit i en konkret opgave kan begynde. I forbindelse med en analyserende artikel om tid med fokus på en tekst af Simon Fruelund kan fx man give kursisterne dette afsæt:

Forslag til start på de forskellige afsnit i analyserende artikel om tidsopfattelse:

- Indledning: *Tiden kan opleves på mange måder. Når man fx keder sig i venteværelset hos lægen, kan den virke uendelig lang. Omvendt flyver den af sted, når...*
- Analyse og fortolkning af tekst: *I Simon Fruelunds novelle "Flod" er temaet netop tiden, og hvordan den kan opleves forskelligt fra situation til situation og fra menneske til menneske. Historien handler om...*
- Afslutning: *Alt i alt viser novellen, at/ hvordan tidsopfattelse...*

Tilsvarende kan følgende stilladsering anvendes til en konkret debatterende artikel:

Forslag til start på de forskellige afsnit i debatterende artikel om ligestilling:

- Indledning: *Er der ligestilling mellem kønnene i Danmark? Det er et spørgsmål, der stadig diskuteres i dag – mere end 100 år efter kvindebevægelsen tog sin begyndelse i Norden. Nogle mener, at... Andre synes, at...*
- Inddragelse af tekst: *Forfatteren Suzanne Giese hører til den første/sidste gruppe. I sin kronik "Er danskerne bange for ligestilling?" i Politiken d. 14/11 2009 argumenterer hun for, at...*
- Egen holdning til tekst og emne: *Efter min mening...*

Feedback og portfolio

Måske foregår det allervigtigste arbejde med kursistens skriftlige fremstilling i forbindelse med den individuelle feedback. Her kan læreren stille skarpt på lige præcis de problemer, der gør sig gældende for den enkelte, og eleven kan koncentrere sig om sine udfordringer i genafleveringer og portfolio.

For underviseren er den store udfordring i denne sammenhæng at finde feedbackstrategier, der både er effektive og ikke alt for tidskrævende. Kursisterne skal med andre kunne forstå responsen, kapere omfanget af den og tilskyndes til at handle på den med det samme, og læreren skal samtidig ikke segne i rettetarbejdet, der let kan hobe sig op, hvis man har et hold med 30 kursister, som skal aflevere hver anden uge. Der findes mange bud på, hvordan man kan tackle denne udfordring. Én måde er at kombinere rettesymboler med genaflevering.

Et sæt af rettetegn sparer læreren for meget prosa. Nedenfor er et bud på en liste af symboler, der kommenterer gennemgående problemer, der strækker sig fra grammatik over opbygning til indhold. Samtidig er forklaringerne forsøgt formuleret enkelt og med eksempler, så de er lige til at forstå og anvende – også uden at kursisten behøver at følge henvisningerne til steder, hvor man kan få mere at vide.

Rettenøgle

Gul Forkert ordstilling (mht. hovedsætning, inversion eller ledsætning). Se DMG, s. 27-28.

Grøn Infinitiv (fx *spise*) og nutid (fx *spiser*) sammenblandes. Se DMG, s. 10.

Grå Tider sammenblandes (fx nutid og datid). Se DMG, s. 11.

Turkis Ental (fx *lærer*) og flertal (fx *lærere*) sammenblandes. Se DMG, s. 5.

Lyserrød Ubestemt (fx *dag*) og bestemt form (fx *dagen*) sammenblandes. Se DMG, s. 6-7.

Blå *En* (fx *en lus*) og *et* (fx *et lys*) sammenblandes. Brug en ordbog, fx ordnet.dk/ddo.

Brun Adjektivet (fx *hurtig*) skal laves om til et adverbium (fx *hurtigt*). Se DMG, s. 20.

Olivengrøn Bevægelse (fx *op*) og stilstand (fx *oppe*) sammenblandes. Se DMG, s. 20.

Understregning Anden grammatisk fejl.

Rød Stavefejl (inkl. sammenblanding af store og små bogstaver). Brug en ordbog.

Bølgestreg Forkert ordvalg. Et andet ord skal bruges, fx *synes*, ikke *tror* eller *til*, ikke *for*.

∇ Indsæt det manglende ord.

|| Indsæt et mellemrum (to ord, ikke ét).

+ Fjern mellemrummet (ét ord, ikke to).

{ Omformuler afsnittet. Det er uklart eller ikke formuleret i hele sætninger.

⌈ Lav et nyt afsnit, dvs. spring en linje over eller lignende.

× Slet.

? Uforståeligt.

I Uklar sammenhæng. Få teksten til at hænge sammen, fx med forbinderord. Se kompendium 2.

() Forslag til en bedre måde at formulere sig på.

< > Præsenter teksten, du skriver om, med mindst genre, titel, forfatter og udgivelsestidspunkt.

_____ Kun hertil er alle (eller de fleste) sproglige fejl markeret.

DMG = *Dansk mini-grammatik for udlændinge*
af Povl Terkelsen

Naturligvis skal læreren ikke tage alle symboler i brug i en opgave – eller i det hele taget kommentere samtlige elementer, der kunne forbedres. For ikke at overvælde eller demotivere

kursisten bør læreren holde sig til et lille udvalg af gennemgående problemtyper nøje afstemt efter, hvor stort fagligt overskud eleven har, og hvad holdet har arbejdet med og kender til.

Genaflevering kan nu bruges til at give kursisten ekstra incitament til at arbejde med de problematiske steder i opgaven, og for at læreren kan følge med i, om kursisten faktisk udvikler sig. I opgaven, der genafleveres, skriver kursisten sine rettelser, omformuleringer eller tilføjelser i en parentes efter lærerens symbol eller kommentar – og ændrer ikke på andet i den gamle opgave. Læreren på sin side kan i genafleveringen lynhurtigt se, hvad de oprindelige problemer var, og hvordan kursisten har forsøgt at løse dem.

I portfolien, hvor kursisten gemmer alle sine afleveringer, kan de genafleverede opgaver også fungere på andre måder. For det første bør kursisten i forbindelse med hver ny opgave opfordres til at kaste et blik på genafleveringerne og tage højde for tilbagevendende problemtyper og måden, de kan løses på. For det andet kan man op til skriftlig eksamen bede hver kursist lave sin egen tjekliste eller opgaveguide på baggrund af lærerfeedbacken og egne rettelser.

Læreren kan selvfølgelig også supplere med sin egen tjekliste til hele holdet – som denne til skriftlig eksamen i DSA A:

Huskeseddel til skriftlig eksamen:

- Find på en fængende overskrift, der passer til din besvarelse og opgavens emne (måske skal du først skrive den, når du er færdig med at besvare opgaven).
- Lav en indledning om opgavens emne.
- Præsenter teksten eller filmen, du skriver om. Nævn genren, titlen, forfatteren (eller en anden afsender) og årstallet. Hvis der er tale om en artikel, skal du også nævne avisen og datoen:
 - Eksempel: *Simon Fruelunds novelle "Flod" fra 1997 handler netop om, hvordan tid kan opfattes helt forskelligt afhængigt af hvem, der oplever den, og den konkrete situation.*
- Husk, at du ikke må omtale teksten/filmene, som om din modtager allerede kender den.
- Indsæt en fodnote efter sætningen (eller sætningerne), hvor du har præsenteret teksten/filmene.
- Nede i fodnoten skriver du igen oplysninger om teksten/filmene – på en af disse måder (afhængigt af om der er tale om en artikel, en anden tekst eller en film):
 - *Puk Sabber: "De findes faktisk – de fattige", Ekstra Bladet, 25/11 2013*
 - *Simon Fruelund: "Flod", Gyldendal, 1997*
 - *Rådet for Sikker Trafik: "Kom ud af din boble", 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=vV70kVQhIdA>*
- Besvar opgavens spørgsmål.
- Brug relevante faglige begreber, når du besvarer (nogle af) spørgsmålene.
- Brug enkelte, velvalgte citater fra teksten/filmene. Efter hvert citat skal du indsætte en parentes eller en fodnote, hvor du skriver side- og linjetal (fx s. 8, l. 14-15) eller minut- og sekundtal (fx 01:23).
- Lav en afslutning (mere herom nedenfor).
- Læs din besvarelse igennem: Har du besvaret alle spørgsmål og lavet en indledning og afslutning? Tilføj det, der evt. mangler.

- Læs din besvarelse igennem igen: Har du formuleret dig klart, sammenhængende og uden unødvendige gentagelser? Hvis ikke, skal du ændre dine formuleringer.
- Læs din besvarelse igennem endnu en gang: Er sproget korrekt? Du skal have fokus på de fejltyper, du tidligere har haft problemer med (fx ordstilling, infinitiv/nutid, ubestemt/bestemt eller ental/flertal).

Kun i en analyserende artikel:

- Find evt. inspiration til analysen af teksten eller filmen i de udleverede værktøjskasser til forskellige slags tekst- og filmanalyse.
- I din afslutning kan du konkludere, hvad din analyse og fortolkning af teksten har lært os om opgavens emne.

Kun i en debatterende artikel:

- Find evt. inspiration til din vurdering af tekstens argumenter i de udleverede værktøjskasser til analyse af argumentation, appelformer og sproglige virkemidler.
- I din afslutning kan du opsummere, hvad du mener om opgavens emne og evt. synspunkterne i teksten.